

Вознюк О.В. Концептуалізація нової парадигми дошкільної освіти // Плекаємо особистість : наук.-метод. альманах. Вип. 7. Полтава, Лубни: Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2024. С 62-66.

Вознюк Олександр Васильович
доктор педагогічних наук,
професор кафедри
англійської мови з методиками
викладання у дошкільній та
початковій освіті,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Оскільки дошкільний вік дитини певною мірою визначає її майбутню освітню та життєву траєкторію, то дошкільна освіта виявляється наріжним аспектом школи як соціального інституту. За таких умов у контексті фундаменталізації освіти вивчення та дослідження процесу розвитку дитини має бути у центрі уваги дослідників [1]. Це виявляє потребу в концептуалізації нової парадигми дошкільної освіти у контексті наріжної мети розвитку учасників освітнього процесу. Цьому й присвячена наша стаття.

Розглянемо фундаментальну траєкторію розвитку людини. Як засвідчує аналіз психолого-педагогічних джерел, розвиток людини йде від стану функціональних можливостей правої півкулі головного мозку до лівої, а від лівої півкулі – до їх функціонального синтезу, який спостерігається у людини похилого віку, коли ця людина немов би повертається у дитинство з його високим рівнем нейропластичності, залишаючись при цьому дорослою людиною, виявляючи синтез дитини і дорослого. Це, у певному розумінні, фіксує діалектичний закон розвитку/руху будь-якого об'єкта: **теза – антитеза – синтез**.

Зазначимо, що будь-який рух, розвиток у найбільш загальному вигляді моделюється у формі синусоїди (рис. 1, 2).

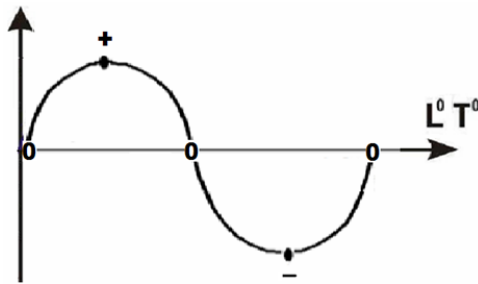

Рис. 1. Синусоїдальна модель будь-якої зміни, розвитку

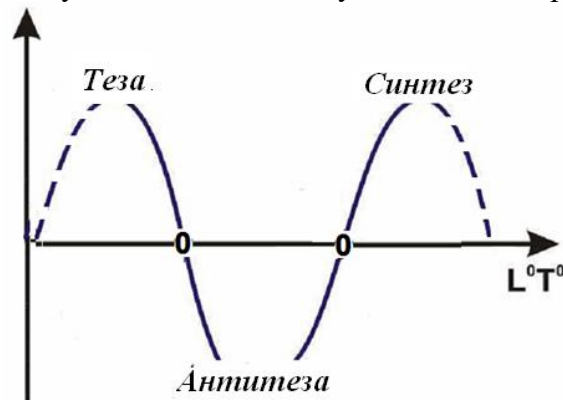

Рис. 2. Хвильова модель реальності, що пояснює тріаду "теза – антитеза – синтез", а також ілюструє етапи розвитку людини

Як бачимо, хвиля в її найбільш загальному, редукованому, діалектичному вигляді реалізується як тріадна сутність, що фіксує єдність статичного та динамічного аспектів реальності:

- 1) точку максимуму хвилі (*теза*, яка на рівні методологічного аналізу дійсності виступає одиничним),
- 2) точку мінімуму хвилі (*антитеза*, особливе) та
- 3) знову точку максимуму хвилі (*синтез*, загальне).

Гранично просто цей діалектичний процес ілюструється міркуванням, що будь-яке явище, розвиваючись до свого завершального стану/етапу, перетворюється на свою протилежність; але оскільки нове, протилежне першому явищу також у свою чергу перетворюється на свою протилежність, то третя фаза розвитку має формальну схожість із першою.

Розглянута хвильова парадигма розвитку може бути застосована до аналізу процесу розвитку дитини в контексті концепції функціональної асиметрії півкуль (правої – ПП та лівої – ЛП) головного мозку (рис. 3, 4).

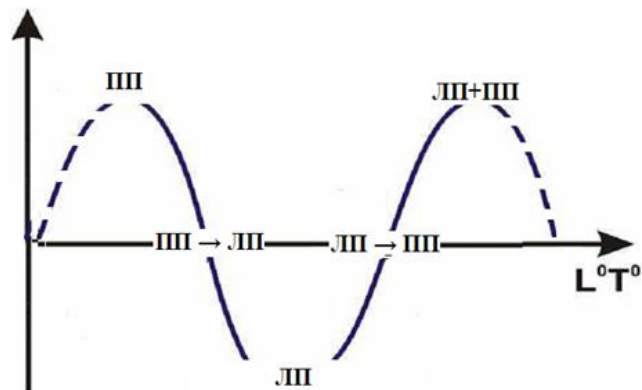

Рис. 3. Хвильова модель півкульових трансформацій у процесі розвитку людини

Рис. 4. Хвильова модель розвитку людини

На рис. 3. і 4 зображується хвильові моделі розвитку людини, згідно з півкульовими трансформаціями.

1) На ранньому, першому етапі спостерігається мінімальна півкульована асиметрія головного мозку дитини з домінуванням правопівкульових функцій. Цей стан корелює з ембріональним "райським" станом дитини (яка інтегрована у материнський організм і складає з ним єдине ціле), а на рівні філогенезу – з "райським" існуванням примітивних співтовариств, інтегрованих у природне середовище.

2) Другий етап реалізує стан переходу від право- до лівопівкульового домінування. Цей етап відповідає постнатальному розвитку дитини, що трансформується від стану психофізіологічної інтеграції з материнським організмом до автономного статусу. Цей проміжний етап, який реалізує певну рівновагу півкульових функцій, можна співвіднести з зрівняльною фазою нервових процесів. Тут виявляється багатозначно-парадоксальне сприйняття та освоєння дійсності. На рівні форм діяльності цей стан проявляється у вигляді *гри* –

вільної спонтанної творчої активності, яка існує задля самої активності, подібно мистецтву, творче гасло якого – "мистецтво заради мистецтва".

3) На третьому етапі спостерігається посилення та досягнення максимуму лівопівкульових функцій, що є характерним для молоді та частково дорослої людини. Тут має місце однозначне, "максималістське" однозначне абстрактно-логічне пізнання та освоєння дійсності. На рівні форм діяльності цей стан реалізується у вигляді *праці* – мотивованої зовнішніми умовами активності, спрямованої на отримання певних благ.

4) На четвертому етапі лівопівкульове домінування починає врівноважуватися правопівкульовими функціями. Це сприяє розгортанню процесів гармонізації психічних процесів, пом'якшенню однозначно-максималістського сприйняття дійсності, що спостерігається у зрілої людини, яка перейшла 20-30-літній рубіж свого розвитку. Цей стан можна співвіднести із зрівняльною фазою нервових процесів. На рівні форм діяльності цей стан реалізується у вигляді *творчості* – вільної спонтанної творчої активності, яка існує задля самої активності і певним чином повторює гру.

5) На п'ятому етапі спостерігається гармонізація півкульових функцій, людина похилого віку занурюється в передсмертний та постсмертний "райський" стан злиття з космосоціоприродним середовищем.

Наведений сюжет розвитку людини цілком пояснює індіанську, тибетську, японську та вальдорфську системи виховання, які передбачають таку сюжетну канву.

На *першому-другому етапі* реалізується "м'який і трепетний" вплив на дитину, що відповідає її "райській" природі, коли дитина на цих етапах ще повністю не звільнилася від стану злитості з материнським організмом, з яким вона перебувала у повній гармонії. На цих етапах дитина характеризується станами, характерними для зрівняльної фази, що передбачає парадоксально-багатозначне сприйняття та мислення, яке на рівні виховних впливів реалізується у контексті м'якого синергетичного управління. На цій стадії розвитку дитина не боїться суперечливих впливів, навпаки, тут парадоксально-амбівалентні сигнали середовища формують у дитини установку на містико-діалектичне, казково-метафоричне світосприйняття.

На третьому етапі поряд з розвитком однозначно-лівопівкульових функцій, що реалізують вольове зусилля, виникає потреба як у розвитку однозначного абстрактно-логічного мислення (що передбачає суворо однозначний код впливу на дитину), так і розвитку волі (автономного початку), формування якої потребує досить сильних зовнішніх впливів: як пише П.В.Симонов, творець інформаційної теорії емоцій, воля, на відміну від феноменів нашого інерційного світу, де тіла від поштовху прискорюються, а перед перешкодою уповільнюють свій рух, виявляє неінерційні (поза межні) властивості (що відповідають принципу негативного зворотного зв'язку): від поштовху вона уповільнюється, а

завдякі перешкодам ескалується. Тут воля діє "від протилежного": вона атрофується поза перешкодами і посилюється за їх наявності. Так поведуться в уявному неінерційному світі тіла з уявною масою, подібною до корінь квадратний з мінус одиниці. Стан волі, як бачимо, реалізується як *парадоксальна фаза* нервових процесів. На цій стадії розвитку дитина боїться суперечливих впливів, які можуть спрямувати розвиток до шизоїдно-розщепленої психіки, що особливо небезпечно для дітей, у яких на першому-другому етапах не цілком сформувалося парадоксально-містичне світосприйняття.

Можливо, зазначений негативний результат (розвиток шизоїдно-розщепленої психіки) визначив один з істотних аспектів класичної парадигми виховання, згідно з якою, *виховні впливи на дітей мають бути узгодженими і не суперечити один одному*, при цьому не повинна мати місце неузгодженість між вербальними (словесна інформація) і екстравербальними (жести, емоційні реакції) сигналами, які надходять до дитини від батьків та інших людей.

Висновки. Розглянуте дозволяє концептуалізації нову парадигму дошкільної освіти [2], в межах якої отримують розвиток методики формування в дітей творчо-парадоксального, діалектичного пізнання, мислення і освоєння дійсності.

У зв'язку з цим зазначимо феномен "*подвійного затиску*" (чи "подвійному зв'язку"), пов'язаний із процесами впливу на дитину, яка розвивається, з боку оточення. Цей вплив, відповідно до Р. Леїнга і Р. Бейтсона, може бути розщеплюючим та призводити до ситуацій, які ініціюють розвиток шизофренії: у ситуаціях "подвійного затиску" опиняється дитина, яка отримує від свого соціального середовища впливи/повідомлення, які суперечать одне одному та несуть певну загрозу психоемоційної безпеці дитини, коли наявна ситуація, при якій будь-яка дія (чи відсутність останньої) супроводжується суперечливо-амбівалентними відчуттями, які у певному розумінні "розщеплюють" дитину на частини [3].

У маленьких дітей (вони орієнтуються на "принцип реальності" Ж. Піаже), які характеризуються правоівкульовим багатозначним мисленням, притаманним представникам примітивних співтовариств, суперечливо-амбівалентні впливи, як правило, не формують расщепленно-шизоїдну модель сприйняття і поведінки.

Однак в умовах інтенсивного розгортання однозначної лівоівкульової стратегії пізнання та освоєння світу (що має місце у середньому шкільному віці), для якої характерним є встановлення суто однозначних логічних відносин між об'єктами у процесі пізнання світу і соціалізації, такі суперечливі можуть приводити до радикалізації однозначно-лівоівкульового мислення, коли можна говорити про його шизоїдність (біполярність).

Якщо амбівалентний вплив (ефект "подвійного затиску") постає позитивним розвивальним ресурсом для маленьких дітей (віком до 6

років), у яких домінує багатозначне правопівкульове ірраціональне відображення й освоєння світу, то у період інтенсивного розвитку однозначно-лівопівкульового абстрактно-логічного раціонального мислення, яке у певному розумінні "розщеплює" реальність (у дітей віком від 7 до 14 років), такий вплив є "подвійним зажимом", що може призводити до формуванню у людини "розщепленої" шизоїдної моделі світосприйняття.

Проведений нами аналіз дозволяє окреслити універсальну освітню траєкторію, яка передбачає розвиток дитини від стану правопівкульової неподільності зі світом (дитина характеризується багатозначним парадоксальним мисленням і відкритістю до чуда, парадоксу, абсурду, чарівній казці) до лівопівкульової здатності щодо однозначного абстрактно-логічного мислення (що дозволяє дитині рефлексувати та усвідомлювати себе у сфері причинно-наслідкових залежностей), а від нього – до стану функціонального синтезу півкульових функцій, який реалізує дипластію (притаманну тільки людині здатність поєднувати в одному психоемоційному та мислительному контекстах суперечливі стани, ідеї, мотиви), діалектичне – творче, парадоксальне – мислення як єдність протилежностей – образа і слова, конкретного і абстрактного, почуття і думки.

Зазначене дозволяє обґрунтувати алгоритм соціально-педагогічного впливу на учасників освітнього процесу (рис. 5).

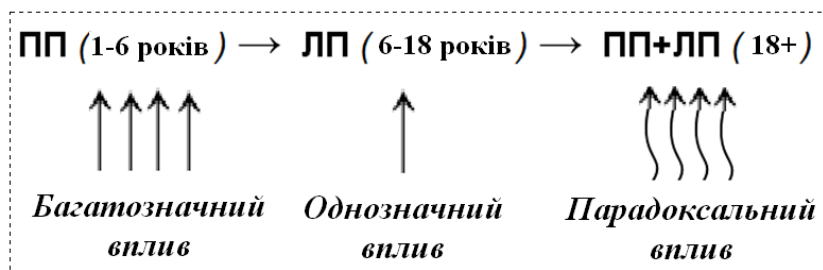

Рис. 5. Психоментальний, поведінково-емоційний сценарій розвитку людини в онто- та філогенезі

Така модель розвитку дитини на рівні педагогічної теорії і практики передбачає актуалізацію нової парадигми дошкільної освіти, що виявляє багаті перспективи для її експериментального втілення.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Фундаменталізація освіти – вимога постіндустріального суспільства. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*. Хмельницький, 2009. С. 27–30. **2. Вознюк О. В., Тарнавська Н. П.** До проблеми побудови нової парадигми дошкільної освіти. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: збірник наукових*

статей. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2019. С. 30-31. **3. Вознюк О.В.** Основна мета розвитку дитини дошкільного віку – формування творчого парадоксального сприйняття дійсності. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика: зб.наук.праць.* Житомир: ФО-П "Н.П.Левковець", 2017. Ч. 1. С. 29-32.

Вознюк О.В. Концептуалізація нової парадигми дошкільної освіти.

Концептуалізується нова парадигму дошкільної освіти, в межах якої отримують розвиток методики розвитку в дітей творчо-парадоксального, діалектичного пізнання, мислення і освоєння дійсності. Обґрунтовується алгоритм соціально-педагогічного впливу на учасників освітнього процесу у контексті психоментального, поведінково-емоційного сценарія розвитку людини в онто- та філогенезі.

Ключові слова: дошкільна освіта, дисплазія, парадоксальне діалектичне мислення.

Voznyuk O.V. Conceptualization of the new paradigm of preschool education.

A new paradigm of preschool education is conceptualized, within which the methods of development of children's creative-paradoxical, dialectical cognition, thinking and mastering the reality are developed. The algorithm of socio-pedagogical influence on the participants in the educational process in the context of psychomental, behavioral and emotional scenario of human development in ontology and phylogeny is substantiated.

Key words: preschool education, dysplasia, paradoxical dialectical thinking.